

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

معاونت امور زنان و خانواده
ریاست جمهوری

گزارش طرح ارتقاء تاب آوری اجتماعی زنان و خانواده

اداره کل هماهنگی معاونت رئیس جمهور در امور زنان و خانواده
با همکاری دفتر امور زنان و خانواده استانداری گلستان

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش:	طرح توان افزایی و ارتقاء تاب آوری اجتماعی در جوامع محلی
کارفرما:	معاونت امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری
برگزار کننده:	دفتر امور بانوان و خانواده استانداری گلستان
نام استان:	گلستان
زمان اجرا:	۱۳۹۶ و ۱۳۹۷

فهرست

۱	دیباچه	۱
۲	۱. مرور ادبیات موضوع	۲
۲	۱-۱. چارچوب مفهومی تاب‌آوری	۲
۳	۲-۱. تعاریف	۳
۴	۳-۱. ظرفیت‌ها در تاب‌آوری	۴
۵	۴-۱. تاب‌آوری و توسعه اجتماعی	۵
۶	۵-۱. سرمایه‌ها در ارتقاء تاب‌آوری	۶
۸	۶-۱. نتیجه‌گیری	۸
۹	۲. نقشه استان	۹
۹	۳. گزارش فاز یک	۹
۹	۳-۱. اقدامات انجام شده مقدماتی در راستای اجرایی‌سازی طرح	۹
۹	۳-۲. اقدامات انجام شده در راستای انتخاب اساتید و شاخص‌های انتخاب اساتید	۹
۱۰	۳-۳. اقدامات انجام شده در راستای انتخاب سازمان‌های مردم‌نهاد و تشکل‌های غیردولتی و شاخص‌های انتخاب آنان	۱۰
۱۰	۳-۴. برنامه اجرایی و زمانبندی اجرای فاز اول طرح	۱۰
۱۱	۳-۵. پایش طرح در فاز اول و نتایج حاصله از آن	۱۱
۱۳	۳-۶. گالری تصاویر فاز یک	۱۳
۱۴	۴. گزارش فاز دو	۱۴
۱۴	۴-۱. توزیع فعالیت در مناطق استان	۱۴
۱۵	۴-۲. اقدامات انجام شده در راستای شناسایی نقاط آسیب‌خیز و گروه‌های هدف جهت اجرای فاز دوم طرح	۱۵
۱۵	۴-۳. اقدامات انجام شده در راستای اطلاع‌رسانی جهت حضور گروه‌های هدف در کلاس‌های آموزشی مربوطه	۱۵
۱۵	۴-۴. اقدامات انجام شده در راستای شناسایی و هماهنگی با گروه‌های ذی‌نفع در میان مردم محلی جهت اجرای طرح	۱۵
۱۵	۴-۵. برنامه اجرایی و زمانبندی اجرای فاز دوم طرح	۱۵
۱۷	۴-۶. نتایج حاصل از پایش طرح در فاز دوم	۱۷
۱۷	۴-۷. نقاط قوت و ضعف شناسایی شده	۱۷
۱۸	۵. نقشه راه تاب‌آوری محلات	۱۸
۱۸	۵-۱. شهرستان گرگان - جنگل‌النگدره	۱۸
۱۹	۵-۲. شهرستان گرگان - محله انجیراب	۱۹
۲۰	۵-۳. شهرستان گرگان - محله عرفان	۲۰
۲۱	۵-۴. شهرستان رامیان - محله زینب‌آباد	۲۱
۲۲	۵-۵. شهرستان بندر ترکمن - محله مسکن‌مهر	۲۲
۲۳	۵-۶. شهرستان گنبد - محله ارون‌رود	۲۳
۲۴	۵-۷. شهرستان گنبد - اسلام‌آباد	۲۴
۲۵	۵-۸. شهرستان کردکوی - محله لاله‌باغ	۲۵
۲۶	۵-۹. شهرستان کردکوی - علی‌آباد	۲۶
۲۷	۵-۱۰. شهرستان آق‌قلا - محله طعنه	۲۷
۳۰	۶. سیمای تاب‌آوری	۳۰
۳۱	۷. سیمای ریسک‌ها	۳۱
۳۲	۸. نقشه راه	۳۲

فهرست جداول

جدول ۱. تعاریف تاب‌آوری.....	۳
جدول ۲. تمایز سه نوع ظرفیت بر اساس معیارهای ذکر شده.....	۵
جدول ۳. مشخصات اعضای سازمانهای مردم نهاد و تشکلهای غیر دولتی آموزش دیده بعنوان تسهیلگران محلی.....	۱۱
جدول ۴. سطح کلی رضایت شرکت کنندگان از کارگاه.....	۱۲
جدول ۵. توزیع فعالیتها در مناطق استان.....	۱۴
جدول ۶. مشخصات کلاسهای آموزشی.....	۱۶

فهرست اشکال

شکل ۱. انواع سرمایهها در یک فرایند تاب.....	۷
شکل ۲. ویژگی شهرهای تاب آور.....	۸
شکل ۳. نقشه استان گلستان.....	۹
شکل ۴. برنامه کارگاه.....	۱۰
شکل ۵. گالری تصاویر فاز ۱.....	۱۳
شکل ۶. نقشه گسترده فعالیتها در مناطق استان.....	۱۴
شکل ۷. نمودار جنسیت شرکت کنندگان.....	۱۶
شکل ۸. سیمای محله النگدره.....	۱۸
شکل ۹. مشخصات طرح تاب آوری در محله النگدره.....	۱۸
شکل ۱۰. سیمای محله انجیراب.....	۱۹
شکل ۱۱. مشخصات طرح تاب آوری در محله انجیراب.....	۱۹
شکل ۱۲. سیمای محله عرفان.....	۲۰
شکل ۱۳. مشخصات طرح تاب آوری در محله عرفان.....	۲۰
شکل ۱۴. سیمای محله زینب آباد.....	۲۱
شکل ۱۵. مشخصات طرح تاب آوری در محله زینب آباد.....	۲۱
شکل ۱۶. سیمای محله مسکن مهر.....	۲۲
شکل ۱۷. مشخصات طرح تاب آوری در محله مسکن مهر.....	۲۲
شکل ۱۸. سیمای محله ارون رود.....	۲۳
شکل ۱۹. مشخصات طرح تاب آوری در محله ارون رود.....	۲۳
شکل ۲۰. سیمای محله اسلام آباد.....	۲۴
شکل ۲۱. مشخصات طرح تاب آوری در محله اسلام آباد.....	۲۴
شکل ۲۲. سیمای محله لاله باغ.....	۲۵
شکل ۲۳. مشخصات طرح تاب آوری در محله لاله باغ.....	۲۵
شکل ۲۴. سیمای محله علی آباد.....	۲۶
شکل ۲۵. مشخصات طرح تاب آوری در محله علی آباد.....	۲۶
شکل ۲۶. سیمای محله طعنه.....	۲۷
شکل ۲۷. مشخصات طرح تاب آوری در محله طعنه.....	۲۷
شکل ۲۸- گالری تصاویر فاز ۲ طرح تاب آوری.....	۲۸
شکل ۲۹- گالری تصاویر فاز ۲ طرح تاب آوری.....	۲۹

دیباچه

طرح توان افزایی و ارتقای تاب‌آوری اجتماعی زنان و خانواده‌ها، طی سال ۱۳۹۴ از طریق انعقاد موافقتنامه همکاری فیمابین معاونت امور زنان و خانواده و استانداری‌ها، بصورت پایلوت در ۱۳ استان اجرایی شد. پس از خاتمه اجرای طرح و بررسی گزارش‌های عملکردی استان‌های پایلوت؛ با توجه به نتایج به دست آمده، استقبال مخاطبان و درخواست سایر استان‌ها جهت اجرای طرح، این طرح بعنوان یکی از طرح‌های ملی معاونت امور زنان و خانواده طی سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ از طریق انعقاد موافقتنامه همکاری با استانداری‌های سراسر کشور در دستور کار قرار گرفت. اهداف اصلی دنبال شده در طرح عبارتند از:

- توان افزایی و آشنایی فعالان مدنی و جوامع محلی با فرآیند تحلیل سیستم‌های تاب‌آور
- تقویت تعاملات اجتماعی در جوامع محلی در راستای مواجهه و عبور از چالش‌های اجتماعی و محیط و غلبه بر اینگونه چالش‌ها

- افزایش میزان مشارکت جوامع محلی در برنامه‌ریزی‌ها، مدیریت امور شهری و کاهش آسیب‌های اجتماعی
- دستیابی به نقشه راه ارتقای تاب‌آوری اجتماعی استان

با توجه به اهمیت مفاهیم تاب‌آوری اجتماعی و ضرورت تبیین مفاهیم بصورت صحیح و همچنین جلب مشارکت حداکثری جوامع محلی در راستای مدیریت امور مردمی و اجتماعی و کاهش آسیب‌های اجتماعی مبتلابه؛ مقرر گردید طرح مذکور در ۲ فاز اجرا شود که در فاز اول، ظرفیت‌سازی جامعه مدنی از طریق آموزش و جلب مشارکت ۲۰ نفر از اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد بومی فعال در حوزه‌های اجتماعی، خانواده، سلامت و پیشگیری از آسیب‌ها، بعنوان تسهیلگران محلی انجام گیرد. در فاز دوم، تسهیلگران بومی به نقاط در معرض آسیب خیز و آسیب پذیر استان اعزام شده و ضمن ارائه آموزش‌های لازم و انتقال مفاهیم مرتبط، با جلب مشارکت جامعه بومی در راستای شناسایی آسیب‌های اجتماعی هر منطقه و ارائه راهکارهای پیشنهادی ارائه شده توسط آنان، اقدام می‌کنند و سپس نقشه راه هر محله جهت تغییر و بهبود وضعیت تنظیم می‌شود. در نهایت با جمع‌بندی نقشه‌های بدست آمده از محله‌های گوناگون، یک پارچه سازی و ارائه نقشه راه استان حاصل گردید.

۱. مرور ادبیات موضوع

۱-۱. چارچوب مفهومی تاب‌آوری

گسترش آسیب‌های اجتماعی و اثرات آن بر جنبه‌های گوناگون جامعه، توجه بیش از پیش سطوح عالی کشور را به این پدیده جلب کرده است. در حال حاضر این ایده به طور گسترده پذیرفته شده که مردم، سازمان‌ها به ابزارها، امکانات و مهارت‌های اساسی نیاز دارند تا با چشم‌انداز ریسک‌های (خطرهای) پیچیده، به هم پیوسته و به‌طور فزاینده در حال تحول به شکلی مقابله کنند تا توانایی استفاده از فرصت‌ها، برای افزایش بهزیستی و رفاه عمومی را داشته باشند.

با این وجود، عملی کردن این ایده کاملاً معقول و پذیرفته شده، آسان نیست. دلیل عمده آن نیز عدم وجود ابزار و مهارت‌های لازم برای تحلیل سیستماتیک (منظم) تاب‌آوری است، به شکلی که بر اساس آن بتوان جنبه‌های مربوط به تاب‌آوری را در برنامه‌ریزی‌های توسعه و اقدامات بشردوستانه وارد کرد.

در این مدل تحلیل تاب‌آوری سیستم‌ها ابزاری است که به متخصصان این حوزه کمک می‌کند تا:

- یک کارگاه موفقیت «تحلیل تاب‌آوری سیستم‌ها برای جوامع محلی با رویکرد زنان و خانواده» را طراحی و برای یک جامعه محلی برگزار نمایند.
- از طریق مشارکت ذی‌نفعان در سطوح محلی بتوانند یک نقشه راه برای افزایش تاب‌آوری کشور، جوامع محلی و انجمن‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در حوزه زنان و خانواده طراحی کنند.
- نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل‌ها را در توسعه و برنامه‌ریزی اقدامات داوطلبانه و اجتماعی از طریق کنشگران مدنی (سازمان‌های مردم‌نهاد و تسهیل‌گران فعال حوزه زنان و خانواده) و نهادهای برنامه‌ریز در سطوح ملی و محلی ادغام نمایند.

۲-۱. تعاریف

تاب‌آوری چیست؟

تاب‌آوری، توانایی خانواده‌ها، جوامع محلی و مردم یک کشور برای جذب و بهبود یافتن از شوک است، در حالی که ساختار و منابع (درآمد) زندگی‌شان را برای مواجهه با استرس‌های بلند مدت، دگرگونی و بی‌ثباتی، به طور مثبت تطبیق یا تغییر می‌دهند (میچل، ۲۰۱۳). جدول زیر تعاریف متفاوت دیگری از مفهوم تاب‌آوری را از دیدگاه اندیشمندان در رشته‌های مختلف ارائه داده است.

جدول ۱. تعاریف تاب‌آوری

نویسنده	تعریف
Wildavsky (1991)	به ظرفیت برآمدن از عهده خطرات ناگهانی پس از پیدایش، تاب‌آوری گفته می‌شود؛ یادگیری ترمیم و بازیابی.
Holling et al (1995)	تاب‌آوری ظرفیت اضافی یا توانایی یک سامانه برای هضم مشکل است یا میزان مشکلی است که یک سامانه پیش از اینکه ساختار سامانه به‌وسیله تغییر دادن متغیرها تغییر کند، می‌تواند هضم کند.
Horne and Orr (1998)	تاب‌آوری کیفیت بنیادی اشخاص، گروه‌ها، سازمان‌ها و سامانه‌ها به‌عنوان یک کل است برای پاسخگویی مفید به تغییر چشمگیری که در هنگام از هم گسستن الگوی پیش‌بینی‌شده حوادث رخ می‌دهد، بدون به‌کار گرفتن دوره‌ای طولانی از حرکت رو به پسرفت.
Mallak (1998)	تاب‌آوری توانایی یک شخص یا سازمان برای طراحی سریع و حرکات مثبت انطباقی کاربردی هماهنگ شده با وضعیت اضطراری است، به‌گونه‌ای که فشار کمی را متحمل شود.
Miletti (1999)	با توجه به معانی بلایا، تاب‌آوری محلی بدین معناست که یک منطقه، بدون متحمل شدن ضررهای ویرانگر، خرابی، کم شدن بهره‌وری یا کیفیت زندگی و بدون گرفتن کمک زیاد از طرف جوامع خارجی، قادر به پایداری در برابر یک حادثه طبیعی بسیار بزرگ باشد.
Comfort (1999)	ظرفیت سازگار کردن منابع و مهارت‌های موجود برای سامانه‌های جدید و شرایط عملیاتی.
Paton, Smith and Violanti (2000)	تاب‌آوری یک فرآیند فعال خوداصلاح‌کننده را شرح می‌دهد. تدبیر آگاهانه و رشد توانایی برای فعالیت به لحاظ روانشناسی در یک سطح بسیار بزرگ، نسبت به انتظار معینی که با توجه به توانایی‌های اشخاص و تجربه‌های پیشین وجود دارد.
Cardona (2003)	ظرفیت جوامع یا اکوسیستم‌های آسیب‌دیده برای هضم آثار منفی و ترمیم آن‌ها.
Pelling (2003)	توانایی یک عامل برای برآمدن از عهده فشار یک خطر یا سازگار شدن با آن.
Resilience Alliance (2005)	تاب‌آوری اکوسیستمی، ظرفیت یک اکوسیستم است برای تحمل کردن آسیب، بدون هضم شدن در درون شرایط متفاوت کیفی که به‌وسیله مجموعه متفاوتی از فرآیندها کنترل می‌شود.
UNISDR (2005)	ظرفیت یک سامانه، جامعه یا اجتماع در معرض خطرات برای سازگار شدن، مقاومت کردن یا تغییر دادن برای رسیدن به سطح قابل قبولی از عملیات و ساختار و ادامه آن. این موضوع تعیین می‌شود به‌وسیله درجه‌ای که سامانه اجتماعی قادر به سازمان‌دهی خودش است برای افزایش این ظرفیت، آموختن از بلایای گذشته، حفاظت آتی بهتر و بهبود ارزیابی‌های کاهش امکان خطر.

(منبع: Manyena, 2006: 437)

آستانه بحرانی: نقطه‌ای که تغییری بزرگ در سیستم رخ می‌دهد.

لایه‌های اجتماع: افراد یا گروه‌هایی از مردم با ویژگی‌های مشترک، بسته به بافت یا زمینه، لایه‌ها ممکن است خانواده‌ها، انجمن‌ها، گروه‌ها، یا جوامع محلی و مسئولینی از سطوح استانی و ملی (سیستم‌ها یا انجمن‌های بهداشتی و مربوط به سلامت و یا حرفه‌ای و ...) باشند.

ارتقاء تاب‌آوری: مدیریت اثرات شوک‌ها و موضوعات مرتبط با ریسک و تغییرات و بی‌ثباتی‌های آینده با تقویت ظرفیت جذب شوک‌ها یا با انطباق یافتن برای کاهش در معرض قرارگیری آن‌ها و یا دگرگونی به شکلی که شوک دیگر نتواند اثری بر سیستم داشته باشد.

ریسک (خطر): ترکیب احتمال یک رویداد و پیامدهای منفی آن.

شوک: رویدادی ناگهانی که در اغلب موارد اثر منفی زیادی روی آسیب‌پذیری سیستم و اجزاء آن می‌گذارد. شوک‌ها اثرات منفی (یا مثبت) عمده‌ای را روی معنای زندگی مردم با کارکرد مردم و کشور دارند.

شوک فراگیر: حوادث نادر (بافراوانی کم) که تقریباً بر همه اشخاص در گروه هدف اثر می‌کند. مانند درگیری‌ها، منازعات و جنگ‌های خشونت‌آمیز، فوران آتش‌فشان، زلزله و یا کاهش ارزش پول و یا یک رویداد اجتماعی آسیب‌پذیر که جنبه همگانی در آن جغرافیا گرفته است مانند کودکان کار یا اعتیاد در یک گروه سنی.

شوک ویژه: رویداد مهمی که به طور خاص بر افراد و خانواده‌ها اثر می‌گذارد. مانند مرگ نان آور اصلی و یا از دست دادن فعالیت یا کاری که منبع اصلی درآمد است.

شوک فصلی: مانند سیل که مربوط به فصل بارانی سال است، یا تغییرات در قیمت مواد غذایی، تغییرات قیمت بازار یا شوک در یک محدوده زمانی معین مانند جابجایی‌های مکرر و یا بیماری وبا در بعضی مناطق و کشورها.

استرس (فشار، تنش): روند طولانی مدت که تضعیف‌کننده توانایی بالقوه، یا تعمیق‌کننده آسیب‌پذیری کنشگرهای آن سیستم است.

سیستم: واحدی از اجتماع (مانند فرد، خانواده، گروهی از مردم با ویژگی‌های مشترک، انجمن طایفه و قوم، بوم یا محیط زیست (مانند جنگل) یا نهاد یا وجودی فیزیکی (مانند شبکه زیر ساخت شهری) می‌باشد.

آسیب‌پذیری: تجلی آمادگی یا استعداد ابتلا به آسیب و در معرض قرار گرفتن.

۱-۳. ظرفیت‌ها در تاب‌آوری

ظرفیت جذب (کنار آمدن): توانایی یک سیستم برای آماده بودن، کاهش دادن، و یا جلوگیری کردن از اثرات منفی شوک‌ها، با استفاده از پاسخ‌های مقابله‌ای از پیش تعیین شده، به منظور حفظ و بازگرداندن ساختارها و کارکردهای اساسی و ضروری آن سیستم است. این ظرفیت شامل مکانیسم‌های مقابله‌ای است که در طول دوره‌های شوک مورد استفاده قرار می‌گیرد. به عبارت دیگر، وقتی مردم برای مقابله و غلبه بر ریسک‌ها، بر اساس منابعی که به طور مستقیم در دسترس‌شان است، به ریسک واکنش نشان می‌دهند، از ظرفیت کنار آمدن یا جذب استفاده می‌کنند. منطق زیر بنایی این ظرفیت، عبارت است از: بازسازی یا ترمیم سطح موجود رفاه بلافاصله پس از وقوع یک حادثه.

ظرفیت انطباق: توانایی یک سیستم برای تنظیم، اصلاح و یا تغییر ویژگی‌ها و اعمال آن سیستم است تا آسیب‌های بالقوه آینده را تعدیل کرده و از فرصت‌ها به شکلی استفاده کند تا بتواند به عملکردش، بدون تغییرات عمده کیفی در عملکرد یا هویت ساختاری‌اش، ادامه دهد. به عبارت دیگر به اقدامات فعال یا پیشگیرانه (مورد انتظار) که مردم بر اساس تجربیات گذشته‌شان آن‌ها را به کار می‌گیرند تا درس‌هایی از تجارب گذشته یاد گرفته، و بر اساس این خطرات آینده را پیش‌بینی کرده و معیشت یا کاهش آسیب را تنظیم نمایند. ظرفیت انطباق در راستای تغییرات تدریجی بوده و در جهت حفظ وضع موجود رفاه مردم در مواجهه با خطرات آینده به کار گرفته می‌شود. تفاوت عمده بین ظرفیت‌های کنار آمدن (جذب) و انطباق در محدوده زمانی فعالیت‌هایی است که هر کدام از ظرفیت‌ها به کار می‌گیرند. در حالی که ظرفیت جذب، درگیر ماموریت‌های تاکتیکی و با منطق برنامه‌های کوتاه مدت است، ظرفیت انطباق شامل ماموریت‌های راهبردی و برنامه‌ریزی‌های بلندمدت‌تر را در بر می‌گیرد.

ظرفیت تغییر (تحول، دگرگونی، مشارکتی): توانایی برای ایجاد یک سیستم کاملاً جدید به طوری که شوک دیگر هیچ تاثیری نداشته باشد. این ظرفیت زمانی ضروری است که ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی، سیستم موجود را غیر قابل دفاع می‌کند. مثال‌هایی از ظرفیت تحول شامل معرفی ساز و کار حل تعارض در یک جامعه محلی، اقدامات برنامه‌ریزی شهری و اقدامات لازم برای از بین بردن کامل فساد و توانایی مردم برای دسترسی به دارایی و گرفتن کمک از پهنه گسترده تر سیاسی و اجتماعی (یعنی از سازمان‌های دولتی و به اصطلاح جامعه مدنی) است که طی آن مردم در فرآیندهای تصمیم‌گیری مشارکت می‌کنند. و از سوی دیگر، با ایجاد موسسات یا توسعه ظرفیت‌های نهادی در سطوح محلی هم رفاه فردی را بهبود می‌بخشند و هم موجب نیرومندی اجتماعی در بحران‌های آینده می‌شوند.

برای تمایز بین این سه نوع ظرفیت بر اساس چهار معیار ذکر شده به جدول زیر توجه کنید:

جدول ۲. تمایز سه نوع ظرفیت بر اساس معیارهای ذکر شده

معیار	ظرفیت جذب	ظرفیت انطباق	ظرفیت تغییر
پاسخ به ریسک	به اعتبار گذشته	مورد انتظار (آینده)	مورد انتظار (آینده)
قلمرو زمانی	کوتاه مدت	بلند مدت	بلند مدت
میزان تغییر	کم، وضع موجود	متوسط، تغییرات افزایشی	زیاد، تغییرات ریشه‌ای
نتیجه	ترسیم سطح فعلی رفاه	تامین رفاه آینده	افزایش رفاه حال و آینده

۴-۱. تاب‌آوری و توسعه اجتماعی

در سالهای اخیر کاربرد مفهوم تاب‌آوری برای سامانه‌های اجتماعی بسیار مورد توجه قرار گرفته است و برخی از محققان کاربرد آن را مورد توجه قرار می‌دهند؛ درحالی‌که دیگران نسبت به آن محتاط هستند. بسیاری از کاربردهای عملی که تاکنون صورت گرفته است، برای بررسی روابط تاب‌آوری اجتماعی- اکولوژیکی بوده است؛ برای نمونه: روش‌هایی که به وسیله آن تلاش‌های صورت گرفته برای بهبود تاب‌آوری اجتماعی به تاب‌آوری اکولوژیکی کمک می‌کند. (Davidson ۲۰۱۲: ۱۱۳۹). مطالعاتی که درباره واکنش به آثار خطرات به وسیله بیشاپ و همکاران (۲۰۰۰) و میالر و همکاران (۱۹۹۹) انجام شد، نشان داد که فقط عوامل مهم در تاب‌آوری اجتماعی- اکولوژیکی (یادگیری چگونگی زندگی با تغییر و تردید، ترکیب انواع دانش برای یادگیری و دانش‌اندوزی، و ایجاد فرصت برای خود سازماندهی و ایجاد پیوند) تاب‌آوری را افزایش نمی‌دهند بلکه وجود آنها با سطح مشارکت در فعالیت‌ها و گروه‌های اجتماعی (برای نمونه: عضویت در انجمن‌ها و گروه‌های فعالیت اجتماعی) همبستگی دارد. از این مشاهده می‌توان نتیجه گرفت که با فعالیت در زمینه کاهش خطرات، امکان خطر در جامعه می‌تواند کاهش یابد حتی اگر اعضای جامعه به خودی خود دست به کاری نزنند. وجود تعداد بیشتری از مردم در فعالیت‌های اجتماعی، حس مسئولیت‌پذیری اجتماعی، سودمندی و حل مسئله را ایجاد می‌کند و در نتیجه، تاب‌آوری آن‌ها در برابر بلایا و حوادث طبیعی با خطرات اجتماعی بیشتر خواهد بود.

با وجود اینکه تحقیق بیشتر درباره این مسئله الزامی است، این تحقیق این امکان را روشن کرد که راهبردهای کاهش خطرات با توسعه اجتماعی ارتباط داده شوند و مکمل فعالیت‌های توسعه اجتماعی با آموزش خطرات خاص و فعالیت‌های کاهش ارتباط داده شوند. کی یفر (۱۹۸۴) و پیتون و بیشاپ (۱۹۹۶)، راهبردهای تفویض قدرت اجتماعی را این چنین تشریح کردند: توسعه مشارکت اجتماعی، افزایش کنترل مشاهده شده توسط ذی‌نفعان، آسان‌سازی شناخت اجتماعی از مشکلات و تدوین و توسعه راهبردهایی برای حل مساله یا فائق شدن بر مشکلات بر اساس روش‌هایی سازگار با نیازها، سامانه‌ها و ارزش‌های یک اجتماع خاص. برای تقویت تفویض قدرت، یک روش اجتماعی برای تصمیم‌گیری توصیه شده است. مشارکت در شناخت مشکلات در شناخت مشکلات مشترک و گسترش و اجرای راه‌حل برای آن‌ها، توسعه پیروز شدن بر مشکل با تمرکز بر مشکل، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و تعهد عملی را آسان می‌کند. تمرکز روی اقدام فعالانه در مسائل برجسته به پروراندن سودمندی و مشارکت گروه‌های ذی‌نفع و افراد کمک می‌کند؛ بنابراین در این مدل تفویض قدرت، عوامل کلیدی می‌توانند در این کلمات خلاصه شوند: سودمندی، پیروز شدن بر مشکل یا مساله، تقویت حس مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ساختارهای پشتیبانی که به طور خلاصه در بالا شرح داده شد. مبنای تفویض قدرت فقط یکبار ایجاد می‌شود؛ گام بعدی شناخت تغییر اجتماعی، شرکت داشتن اعضای جامعه برای

ایجاد پشتیبانی متقابل (کمک کردن به گسترش مسئولیت‌پذیری اجتماعی و پشتیبانی جامعه) و فرصت‌هایی برای تحت فشار قرار دادن نهادهای اجتماعی و حاکمیتی (کمک کردن به توسعه سودمندی و پیروز شدن بر مشکل با تمرکز بر مشکل) است؛ همچنین شاید سودمندی به هم پیوسته (مشارکت تعاملی)، یک شاخص خوب برای سطح همکاری و کمک موجود در درون یک اجتماع باشد و در نتیجه، شاید تا اندازه‌ای احتمال موفقیت راهبردهای کاهش مساله یا مشکل را ایجاد کرده که نیاز دارد تا عملیات به هم پیوسته و منظم پذیرفته و اجرا شوند.

نقش مدیریت بحران و تاب‌آوری اجتماعی شامل ترکیب و تطبیق دورنماها / نیازهای به دست آمده از مشاوره اجتماعی در درون یک بافت راهبردی شده و تا جایی که ممکن است برای تهیه اطلاعات و منابع لازم برای تقویت تفویض قدرت، خودیاری و ارتقاء تاب‌آوری جست و جو می‌شود؛ بنابراین نهادهای سیاست‌گذار در حوزه‌های اجتماعی (به عنوان مثال معاونت امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری) به عنوان مشاور جوامع عمل می‌کنند نه به عنوان هدایت کننده فرآیند تغییر؛ علاوه بر این، شاید پذیرش یک راهبرد رشدگرا، برای ارتقای شایستگی و تاب‌آوری اعضای جامعه، بافتی را آماده کند که موجب تاب‌آوری مداوم در طی زمان شود. نادر بودن خطرات و یا ریسک‌ها و شوک‌ها، یک پیامد مهم دارد؛ برای نمونه: یک الگوی کمبود یا خسارت به راهبردهایی می‌انجامد که اعضای جامعه را به اینکه برای کاهش خسارتهای ناشی از خطرات، سرمایه مالی یا اجتماعی خود را خرج تقویت یا اصلاح خانه یا ساختمان‌شان کنند، تشویق می‌کند. از دیدگاه دیگر رشد، تمرکز روی سرمایه‌گذاری در اصلاح ساختاری برای افزایش ارزش سرمایه‌ای اموال، افزایش ارزش فروش دوباره یا کاهش هزینه‌های بیمه‌ای خواهد بود و این یعنی نشان دادن منافع اجتماعی و شخصی که از انجام فعالیت‌های کاهش خطر معین به دست می‌آید؛ بنابراین، این روش از تمرکز روی ارزش‌سازی محلی و محیط و توسعه راهبردهای هدایت شده به سوی حفظ کیفیت درک شده زندگی در رابطه با فعالیت خطرات، ریسک‌ها و یا شوک‌ها دفاع می‌کند «ادامه تفویض قدرت قانونی و در نتیجه شایستگی‌هایی که تاب‌آوری را در برابر مصائب پی‌ریزی می‌کنند شامل ادغام سودمندی به هم پیوسته، توانایی‌های فائق آمدن بر مشکل و پشتیبانی از حس تعلق و هویت اجتماعی می‌شود. این، موضوع توانایی برای واکنش در برابر مصائب را طوری پرورش خواهد داد و تقویت خواهد کرد که خسارت و بی‌نظمی را به حداقل برساند و رشد را ارتقا دهد. این موضوع از طریق طرح‌ها و فعالیت‌هایی که مشارکت اجتماعی را در حل مشکل تقویت می‌کنند، به آسانی انجام می‌شود؛ اگر از همان ابتدا فعالیت اجتماعی بر یک حادثه خطرناک خاص استوار باشد، این موضوع به‌طور ویژه‌ای اهمیت می‌یابد.» (رضانزاده لسبویی، ۱۳۹۳).

خصوصیات یک جامعه (شهر یا محله) تاب‌آور

امروزه برای درک ویژگی‌ها و خصوصیات جوامع تاب‌آور مطالعات زیادی صورت گرفته است؛ برای نمونه: کای و همکاران (۲۰۱۱): ۳۶۹-۳۶۰ مطالعه‌ای با عنوان «شناسایی مطلوبترین استراتژی‌های بهبود تاب‌آوری اکولوژیکی در برابر سیل در مناطق آسیب پذیر اکولوژیکی» را انجام داد؛ هرچند او در مطالعه تنها به بررسی عوامل سیلاب در یک شهر کوچک پرداخت اما در مطالعه خود به این نتیجه رسید که مسائل مدیریت در تاب‌آوری بسیار مهم است:

- توانایی تحمل شوک‌ها و ضربه‌های وارده از یک خطر به گونه‌ای است که آن خطر (ریسک‌ها و یا شوک‌ها) تبدیل به سانحه نشوند (تا احتمال شکست را کاهش دهد)
- توانایی برگشت به عقب پس از سانحه (تا بتواند پیامدهای شکست را کاهش دهد)
- امکان و فرصت برای تغییر و پذیرش پس از سانحه (تا زمان موردنیاز برای بهبودی و همچنین مقدار آسیب پذیری را کاهش دهد)

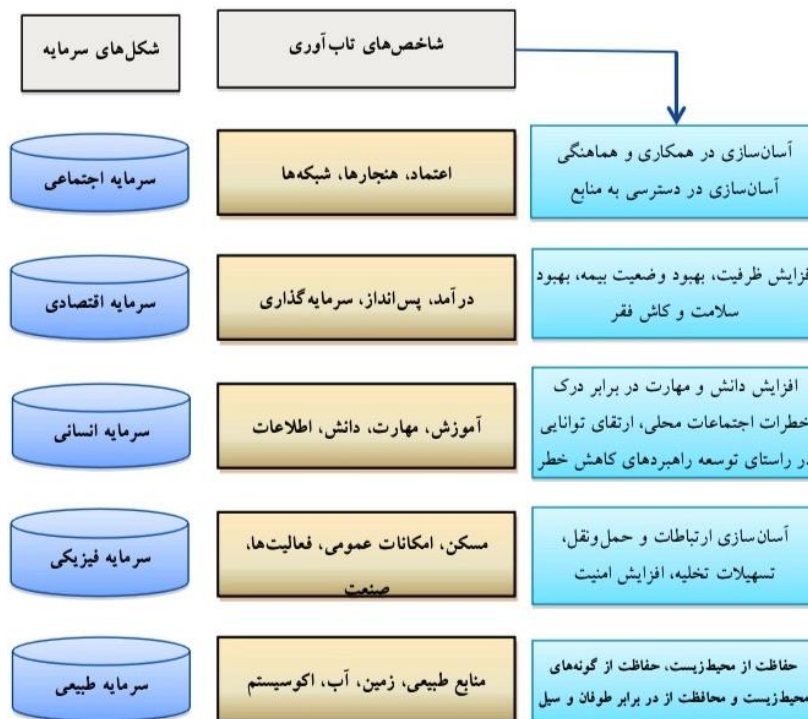
۱-۵. سرمایه‌ها در ارتقاء تاب‌آوری

برای ایجاد شهرها، محله‌ها و یا جوامع تاب‌آور با تأکید بر نقش مدیران محلی، اشکال مختلف سرمایه نقش دارند که سرمایه اجتماعی با تأکید بر مؤلفه‌های اعتماد، شبکه‌ها و هنجارها یکی از انواع سرمایه تأثیرگذار می‌باشد. سرمایه اجتماعی تاریخچه‌ای بس طولانی و نامحسوسی در میان علوم اجتماعی دارا می‌باشد. اولین کسی که این اصطلاح را به کار بردنانی فان بود. بعدها جیمز کلنن نقش شرکت اجتماعی را در شکل‌گیری فرهنگ و تعلیم و تربیت شرح داد. (قالیباف و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۳). سرمایه اجتماعی یکی از ابعاد برجسته تحقیقاتی علوم اجتماعی است، این اصول اجتماعی باعث تقویت افراد و گروه‌ها می‌شود.

« سرمایه اجتماعی با عضویت در گروه‌ها و انجمنها، اهداف گروهی را مثل دموکراسی، مشارکت و توسعه اجتماعی را تقویت می‌کند. » (پوتنام، ۲۰۰۲: ۶۹). پوتنام مدعی است که « شرکت در اجتماع مانند شبکه‌های رسمی و شبکه‌های غیررسمی جامعه، مرکز اصلی مفهوم سرمایه اجتماعی است » (۲۰۰۰: ۵۶). سرمایه اقتصادی، انسانی، سرمایه فیزیکی و سرمایه طبیعی از انواع سرمایه‌های دیگر هستند که در مجموع به صورت یک سامانه در عملکرد اجتماعات تاب آور تأثیرگذار هستند (Mayunga, ۲۰۰۷). «سرمایه اقتصادی که درآمد پولی و سایر منابع مالی و دارایی‌ها و نیز تجلی نهادی آن یعنی حقوق مالی را در برمی‌گیرد. سرمایه اقتصادی سیال تر است و به آسانی به سرمایه اجتماعی و فرهنگی تبدیل می‌شود، در مقابل، قابلیت تبدیل سرمایه اجتماعی به سرمایه فرهنگی پرهزینه تر است. » (نوربخش، ۱۳۹۰: ۱۱۱-۱۱۲) سرمایه انسانی بیشتر آموزش، مهارت و دانش مدیران و سطوح محلی در برابر ریسک‌ها و خطرات را شامل می‌شود. آموزش و ظرفیت سازی کاهش خطرپذیری بلایا در سطح محلات به عنوان یکی از اصولی است که در فرآیند مدیریت تاب آوری و بلایا پیوسته باید مورد توجه قرار گیرد. سرمایه فیزیکی شامل مسکن، امکانات عمومی و... است که آسان سازی در ارتباطات و حمل و نقل از زیرمجموعه‌های آن به شمار می‌رود و در نهایت، سرمایه طبیعی هم شامل منابع طبیعی، آب و اکوسیستم می‌باشد که در این بخش باید گونه‌های خاص گیاهی و جانوری و شرایط محیط طبیعی زندگی افراد و حفاظت از آنها در برابر بلایا محافظت شوند»

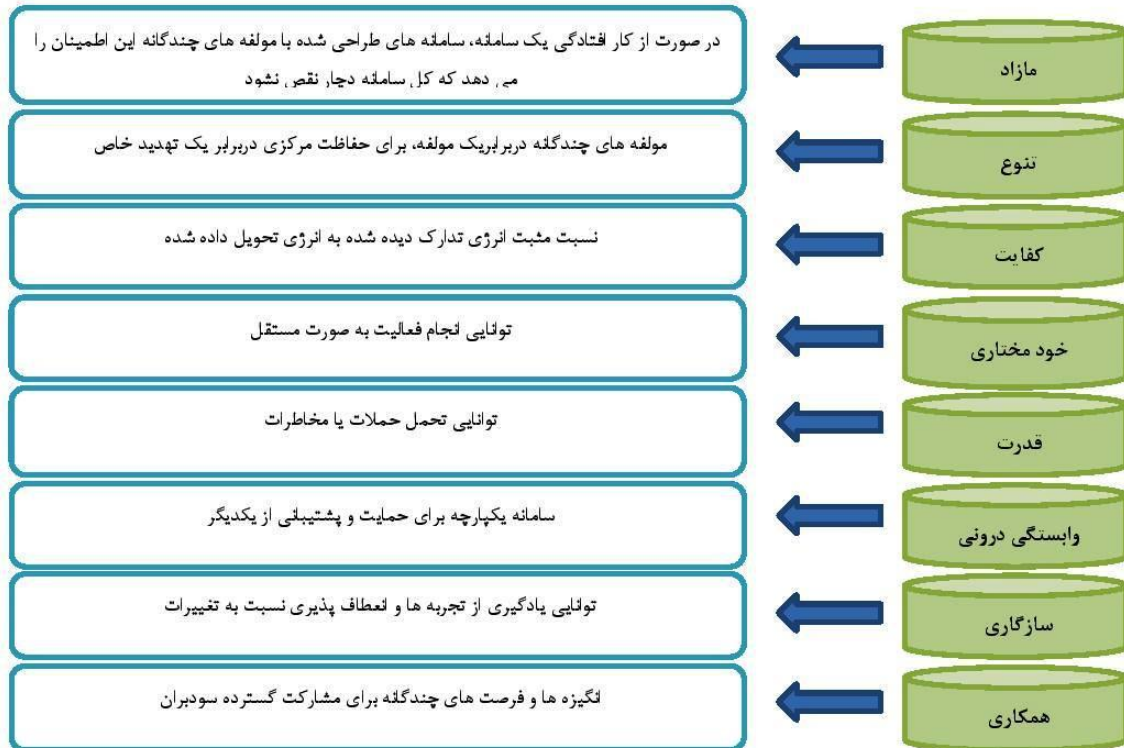
از مهمترین خصوصیات جوامع تاب آور، عملکرد سرمایه انسانی در شهرها است. سرمایه انسانی، مهارت، دانش و سطح اطلاعاتی جوامع را در ارتباط با بهبود وضعیت تاب آوری می‌سنجد. افزایش دانش و مهارت در برابر درک خطرات شهروندان، ارتقای توانایی در راستای توسعه راهبردهای کاهش خطر از مهمترین ویژگیهای جوامع تاب‌آور می‌تواند دانسته شود که برای ایجاد این وضعیت آموزش به عنوان یک اصل ضروری پیوسته مورد تأکید برنامه‌ریزان است. در رابطه با آموزش خطرات، این فرآیند می‌تواند به وسیله آماده کردن شهروندان با طرحهای خطری که چالشهای بالقوه، فرصتها و رفتارهایی که به وسیله اجتماع در برابر خطر صورت می‌گیرد را شرح دهد و همچنین توسعه راهبردهای استفاده کردن از آنها یا مدیریت و احاطه کردن آنها را شرح می‌دهند.

برای ایجاد جوامع تاب آور در برابر بلایا و خطرات پنج سرمایه، اجتماعی، اقتصادی، انسانی، فیزیکی و طبیعی تأثیرگذار هستند. برای ایجاد جوامع تاب‌آور در سالهای اخیر، این رویکرد بسیار مورد بررسی قرار گرفته است. راه‌حل‌های بسیاری زیادی هم برای ایجاد جوامع تاب‌آور ارائه شده است. شکل ۱ نوع تقسیم بندی سرمایه‌ها و نقش آنها را در تاب‌آوری جوامع به تصویر می‌کشد.

شکل ۱. انواع سرمایه‌ها در یک فرایند تاب‌آوری

شکل ۲ هشت ویژگی شهرهای تاب‌آور را از دیدگاه گودزچالک مطرح می‌کند که این ویژگیها عبارت‌اند از: تنوع، کفایت، خودمختاری، قدرت، وابستگی درونی، سازگاری، مازاد و همکاری. خودمختاری شهرها بر توانایی انجام فعالیتهای مدیریت شهری به صورت مستقل تأکید دارد. قدرت هم بر توانایی و مقاومت شهر در راستای مقابله با انواع بلاها و خطرات اشاره دارد و نیز همکاری و سازگاری بر میزان مشارکت شهروندان.

شکل ۲. ویژگی شهرهای تاب آور

۶-۱. نتیجه گیری

آموزش در سطوح مختلف جامعه با هدف حفظ امنیت به ویژه در زمان وقوع خطرات و شرایط پس از وقوع، اهمیت بیشتری دارد. مهمترین اقداماتی که نهادهای برنامه ریز در این زمینه می‌توانند انجام دهند عبارتند از: آگاهی و برنامه‌های آموزشی درباره کاهش خطرپذیری، برنامه‌های آموزشی برای مقامات محلی و مدیران جامعه، برنامه‌ها و تمرینهای مشارکتی برای اعتمادسازی و مشارکت ذی نفعان در جوامع محلی و در نهایت، در راستای تاب‌آوری جوامع به لحاظ رویکردی و بر اساس قوانین موجود در کشور ابتدا باید میزان تاب‌آوری در ابعاد مختلف با تأکید بر شاخصها و معیارهای قابل سنجش مورد واکاوی قرار بگیرد. طرح ارتقا تاب‌آوری زنان و خانواده ابتکاری است که از سال ۱۳۹۵ تاکنون توسط معاونت امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری در سطح ملی و با همکاری بخش‌ها و نهادهای ذیربط در استانها برنامه‌ریزی و اجرا شد تا بتواند ضمن آموزش و توسعه ظرفیت‌های فردی و گروهی برای ارتقاء تاب‌آوری اجتماعی زنان و خانواده در سطوح محلی، جوامع را به:

- درک فعال از چشم انداز ریسک و چگونگی اثر آن بر سیستم و چگونگی کنش‌های جامعه در هر زمینه
- تعیین این که در کدام لایه جامعه آن خطرات به بهترین شکل مدیریت شوند
- و استفاده از مجموعه‌ای از اصول تاب‌آوری به منظور تقویت ظرفیت سیستم برای جذب شوک و یا انطباق و تغییر به طوری که کمتر در معرض شوک قرار گیرند تا با برنامه ریزی مشارکتی و تقویت لایه‌های اجتماعی، بتوانند ارتقا تاب‌آوری اجتماعی حوزه زنان و خانواده از کوتاه تا بلند مدت را محقق سازند.

۲. نقشه استان

شکل ۳. نقشه استان گلستان

۳. گزارش فاز یک

۳-۱. اقدامات انجام شده مقدماتی در راستای اجرایی‌سازی طرح

شناسایی تسهیلات سطح ۱ متخصص، آموزش دیده و مورد تایید معاونت امور زنان و خانواده که تسلط کافی بر موضوع داشته و سابقه همکاری با معاونت را در طرح‌های سال گذشته موضوع تاب‌آوری داشته‌اند که اسم ایشان طی هماهنگی با استان و مکاتبه از سوی معاونت امور زنان و خانواده به استان‌ها اعلام گردید و دعوت ایشان برای اجرای طرح و هماهنگی زمانی برای ارائه خدمات متناسب با طرح صورت پذیرفت. هم‌چنین هماهنگی برای برگزاری نشست توجیهی توسط دفتر امور زنان و خانواده استانداری، با حضور تسهیلات سطح ۱، جهت تبیین اهداف طرح و چگونگی اجرای بهینه آن در سطح استان، با توجه به سوابق اجرایی و گزارش‌های اجرای پروژه طی سال‌های گذشته و توجیه کارشناسان مرتبط با طرح در استانداری و مشاوران امور بانوان فرمانداری‌های سطح استان انجام گردید.

سایر تجهیزات مطابق دستورالعمل ارسالی از سوی معاونت امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری و چک لیست اقلام و لوازم و الزامات برگزاری کارگاه آموزشی نیز تهیه شد (به‌طور مثال: لوازم التحریر مورد استفاده در کارگاه، مکان برگزاری، لوازم کمک آموزشی مانند ویدئو پروژکتور، پرینتر و...). امکانات صوتی و سرمایشی محل برگزاری قبل از اجرای کارگاه بازبینی و نواقص برطرف گردید.

۳-۲. اقدامات انجام شده در راستای انتخاب اساتید و شاخص‌های انتخاب اساتید

انتخاب اساتید برای هر کدام از استان‌ها بر اساس ارزیابی‌های معاونت امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری در طرح تاب‌آوری سال‌های ۹۶-۱۳۹۵ و با توجه به توانایی تسهیلات گران، شناخت نسبت به اقلیم و آسیب‌های استان و تجربه موفق در همکاری با معاونت امور زنان و خانواده و باتوجه به شاخص‌های صفحه بعد صورت گرفته است.

- تخصص، مدرک تحصیلی
- فعالیت در یک مرکز دانشگاهی
- تسلط کامل بر آمار آسیب‌های اجتماعی استان
- اجرای طرح‌های پژوهشی متعدد مرتبط در این زمینه
- تیم اجرایی فعال
- استاد برجسته کشوری

۳-۳. اقدامات انجام شده در راستای انتخاب سازمان‌های مردم‌نهاد و تشکل‌های غیردولتی و شاخص‌های انتخاب آنان سازمان‌های مردم‌نهاد بومی فعال در حوزه‌های اجتماعی، خانواده، سلامت و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در سراسر استان بر اساس شاخص‌های زیر و مکاتبه با کارشناسان امور بانوان فرمانداری‌ها و معرفی از سوی آنها انجام شد. هم‌چنین هماهنگی با کارشناسان دفتر اموراجتماعی و فرهنگی استانداری در بخش سازمانهای مردم‌نهاد نیز در این زمینه صورت پذیرفت:

- معتمد محلی، دارای سوابق اجرایی در زمینه تسهیل‌گری و کار با جوامع محلی و جوامع در معرض آسیب
- حداقل ۵ سال سابقه فعالیت قابل‌قبول و دارای سوابق تجربی و پژوهشی مرتبط با آسیب‌های اجتماعی و توانمندسازی جوامع محلی
- نماینده معرفی شده دارای حداقل تحصیلات کارشناسی در رشته‌ای مرتبط با علوم اجتماعی
- دارای توانایی برقراری ارتباط موثر و اعتماد سازی در گروه مخاطب و یا جامعه محلی مورد نظر

۳-۴. برنامه اجرایی و زمانبندی اجرای فاز اول طرح

• به مدت چهار روز • ۱۵ فروردین، ۱۴ الی ۱۶ مردادماه ۱۳۹۷	مدت زمان
• ۱۳۹۷/۱/۱۴ دفتر امور بانوان و خانواده استانداری با حضور شرکت کنندگان	زمان جلسه توجیهی
• برنامه آموزشی و الزمات و جزوات آموزشی و کمک آموزشی توسط اساتید و تسهیل‌گران از یک هفته قبل در اختیار استانداری قرار گرفت .	ارسال بسته توجیهی

شکل ۴. برنامه کارگاه

خلاصه‌ی فعالیت‌های اجرایی و علمی انجام شده تا برگزاری کارگاه به شرح زیر است:

نشست توجیهی با حضور کارشناسان امور بانوان و خانواده فرمانداری‌ها، نمایندگان ۱۸ سازمان مردم‌نهاد فعال در استان و کارشناسان طرح در استانداری، در تاریخ ۱۳۹۷/۱/۱۴ در دفتر امور زنان و خانواده استانداری برگزار گردید. مصوبات و تصمیمات متخذه در این جلسه ۴ ساعته عبارتند از: تعیین زمان تقریبی اجرای طرح، ایجاد تعامل و همکاری بین سازمانهای مردم‌نهاد و مشاوران امور بانوان فرمانداری‌ها. هم‌چنین روز اول کارگاه ۴روزه در روز ۱۵ فروردین ماه در سالن استانداری برگزار گردید.

خلاصه اجرای کارگاه:

این کارگاه آموزشی با حضور ۱۸ نفر از نمایندگان سازمان‌های مردم‌نهاد فعال معرفی شده از سوی فرمانداری‌ها و به تسهیل‌گری سرکار خانم موقری در مدت ۳ روز از تاریخ ۱۴ الی ۱۶ مردادماه در گران برگزار گردید. این کارگاه با رویکرد آموزش مشارکتی و شیوه‌های خلاق آموزشی مباحثی از جمله: تاریخچه تاب‌آوری و تعاریف آن، ریسک‌ها، شوک‌ها، استرس‌ها و تاثیر آن بر سیستم، شناسایی شکاف‌ها در تاب‌آوری سیستم و تدوین نقشه راه تاب‌آوری سیستم در گروه‌ها مورد بحث قرار گرفت و تمرین شد.

جدول ۳. مشخصات اعضای سازمانهای مردم نهاد و تشکلهای غیر دولتی آموزش دیده بعنوان تسهیلگران محلی

ردیف	نام و نام خانوادگی	مدرک و رشته تحصیلی	نام سازمان ذیربط	سابقه فعالیت (سال)	ساعات حضور در کارگاه
۱	حامد قاسمی	فوق لیسانس روانشناسی	موسسه همیاران سلامت روان هیرکان	۸	۳۶
۲	راضیه پهلوانی	فوق لیسانس روانشناسی بالینی	موسسه علمی و پژوهشی سیر اندیشان روشن	۱۵	۳۶
۳	بی بی سارا ایری	لیسانس روانشناسی	موسسه پیشگامان صحرا (پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، ارتقای توانمندی زنان)	۱۲	۳۶
۴	آرزو میرزاحسینیان	فوق لیسانس روانشناسی	کانون فرهنگی اجتماعی همیاران محله	۳	۳۶
۵	فرشته نصیری راد	لیسانس علوم تربیتی	کانون اوقات فراغت بانوان رهنمود	۶	۳۶
۶	رضوانه رضایی فرد	لیسانس تربیت بدنی	موسسه نیکوکاری کنشگران توسعه پارس	۵	۳۶
۷	معصومه فرهانیان	فوق لیسانس مهندسی صنایع	موسسه مهرآفرینان جوان	۵	۳۶
۸	بشیر نیکان	فوق لیسانس روانشناسی	موسسه زینب کبری بندر ترکمن	۵	۳۶
۹	هانیه نظری	لیسانس مدیریت	موسسه همیاران سلامت روان بهستان	۸	۳۶
۱۰	فاطمه تمسکنی زاهدی	کاردانی امداد و نجات	کانون دانشگران فردا	۱	۳۶
۱۱	حوریه صابری	فوق لیسانس روانشناسی	موسسه رهیاب سلامت	۱	۳۶
۱۲	الهام حسین کمر	لیسانس روانشناسی	کانون فرهنگی اجتماعی توسعه زنان فرهیخته	۴	۳۶
۱۳	نازنین صفر زاده	فوق لیسانس روانشناسی	انجمن کودکان مهر و صلح	۴	۳۶
۱۴	مرضیه جعفریان	فوق لیسانس روانشناسی بالینی	موسسه خیریه بانوان مهرآفرین	۱	۳۶
۱۵	ملیحه بای	فوق لیسانس مشاوره	آوای نو اندیشان جوان	۸	۳۶
۱۶	ثریا شیخی	لیسانس حقوق	موسسه نغمه سراپان سلامت	۱	۳۶
۱۷	حجت مقسم	فوق لیسانس مدیریت	خودباوران کوثر	۱۰	۳۶
۱۸	حجت مقسم	فوق لیسانس مدیریت	خودباوران کوثر	۱	۳۶

۳-۵. پایش طرح در فاز اول و نتایج حاصله از آن (مبتنی بر پیش‌آزمون و پس‌آزمون)

در فاز اول طرح که ۴ روز (۳۶ ساعت آموزشی) به طول انجامید، نمایندگان ۱۸ سازمان مردم‌نهاد به عنوان تسهیل‌گر سطح ۲ تحت آموزش قرار گرفتند. مطالب و سر فصل‌های آموزشی بر اساس محتوای در نظر گرفته شده توسط معاونت امور زنان و خانواده که در اختیار اساتید قرار گرفته بود، تدریس گردید. لازم به ذکر است فرآیند آموزشی به صورت کارگاهی طراحی و شرکت‌کنندگان علاوه بر یادگیری مطالب تئوری در قالب گروه‌های ۶-۵ نفره به تمرینات عملی پرداختند.

نقاط قوت شناسایی شده توسط تسهیلگر سطح یک:

- مشارکتی بودن پروژه در محتوا و شکل
- افزایش تعامل سمن‌ها با همدیگر و با دفتر امور بانوان
- انگیزه‌ی بالای تسهیل‌گران محلی در یادگیری و تمرین تکنیک‌های تسهیل‌گری

نقاط ضعف شناسایی شده تسهیلگر سطح یک:

- عدم آشنایی قبلی شرکت‌کنندگان کارگاه با مبحث تاب‌آوری اجتماعی

نقاط قوت شناسایی شده کارشناس طرح در دفتر امور زنان و خانواده استانداری:

- برنامه ریزی دقیق جهت اجرای دوره
- توزیع بسته‌های آموزشی ویژه تسهیلگران سطح ۲
- مکان مناسب آموزشی با امکانات لازم
- حضور مداوم کارشناسان و مدیرکل امور بانوان و خانواده در طول دوره
- تأمین و تخصیص اعتبار پروژه قبل از اجرا
- متناسب بودن موضوع طرح با مسائل و نیازهای جامعه
- اجرا توسط سازمان‌های مردم نهاد
- محوریت قراردادن داشته‌های موجود در محتوای دستورالعمل (طرح مذکور فقط بر طرح مسائل و مشکلات جامعه‌ی محلی تأکید نداشت بلکه دارای‌ها، سرمایه‌ها و انواع داشته‌های مردم محلی را نیز مدنظر قرار داده بود. که این نکته خود موجب اعتماد به نفس بیشتر گروه هدف شد)

نقاط ضعف شناسایی شده توسط کارشناس طرح در دفتر امور زنان و خانواده استانداری:

- کمبود زمان کافی جهت آموزش
- فاصله زیادی بین فازهای اجرای طرح بود (که البته انتخابات و ماه مبارک رمضان و . .) بی دلیل نبودند.
- در استانهای شمالی اجرای طرح در فصل بهار و تابستان که فصل کارهای کشاورزی است، برای جذب مخاطب مشکلاتی بوجود می‌آورد
- مراکز و موسسات مجری طرح بعضاً مبتدی بودند و لذا برای آموزش آنان باید ساعات‌های بیشتری اختصاص داده شود.

سطح کلی رضایت از کارگاه

فرم‌های ارزیابی شرکت‌کنندگان در کارگاه نشان از رضایت بالای آنها از برگزاری کارگاه داشت و میزان رضایت نسبی آنها از سطح برگزاری کارگاه به طور میانگین بالای ۸۵ درصد بوده است. جدول شماره ۳ سطح کلی رضایت شرکت‌کنندگان از کارگاه را به صورت تفکیکی نشان می‌دهد.

جدول ۴. سطح کلی رضایت شرکت‌کنندگان از کارگاه

موضوع	عالی	متوسط	نامطلوب
محتوای کارگاه	٪۷۷	٪۲۳	۰
دانش تسهیل‌گر	٪۷۹	٪۲۰	٪۱
تکنیک‌های آموزشی و روش تدریس	٪۸۳	٪۱۵	٪۲
زمان‌بندی برگزاری کارگاه	٪۷۵	٪۲۵	۰
مکان و امکانات برگزاری	٪۹۲	٪۸	۰

۳-۶. گالری تصاویر فاز یک

شکل ۵. گالری تصاویر فاز ۱ طرح ارتقاء تاب‌آوری اجتماعی

۴. گزارش فاز دو

۴-۱. توزیع فعالیت در مناطق استان

شکل ۶. نقشه گستردگی فعالیت‌ها در مناطق استان

جدول ۵. توزیع فعالیت‌ها در مناطق استان

محل	شهرستان
جنگل النگدره	گرگان
انجیراب	گرگان
عرفان	گرگان
زینب آباد	رامیان
مسکن مهر	بندر ترکمن
اروند رود	گنبد
اسلام آباد	گنبد
طعنه	آق قلا
لاله باغ	کردکوی
علی آباد	کردکوی

۲-۴. اقدامات انجام شده در راستای شناسایی نقاط آسیب خیز و گروه‌های هدف جهت اجرای فاز دوم طرح

گروه‌های هدف با استفاده از گروه‌های اجتماع‌محور فعال در مناطق آسیب‌خیز استان گلستان که توسط دفتر امور بانوان و خانواده استانداری و کارشناسان امور بانوان فرمانداری‌ها شناسایی و اعلام شده بود، تعیین شد و تسهیلگران فاز ۲ بر اساس حیطه فعالیت و سابقه فعالیت اجتماع‌محور در هر محله انتخاب شدند.

۳-۴. اقدامات انجام شده در راستای اطلاع‌رسانی جهت حضور گروه‌های هدف در کلاس‌های آموزشی مربوطه

اطلاع‌رسانی در فضای محلات از طریق ارتباط با معتمدین محلی/مساجد/خانه بهداشت/بسیج محله/مدارس محلی متناسب با گروه هدف صورت پذیرفت. همچنین نصب بنر در شهرستانهای مورد نظر از طریق سازمان‌های مردم‌نهاد طرف قرارداد در مناطق حاشیه‌ای انجام شد.

۴-۴. اقدامات انجام شده در راستای شناسایی و هماهنگی با گروه‌های ذی‌نفوذ در میان مردم محلی جهت اجرای طرح

- برگزاری نشست در مساجد و ارتباط با افراد با نفوذ محلی و معرفی طرح و تسهیل‌گران فاز ۲
- ارتباط با فرمانداری، بخش‌داری و نهادهای اجتماعی رسمی و غیر رسمی فعال در محل و بهره‌گیری از ظرفیت‌های آنها برای کمک به حل مساله گروه درگیر در طرح تاب‌آوری

۵-۴. برنامه اجرایی و زمانبندی اجرای فاز دوم طرح

- برگزاری نشست با مدیران شهرستانی جهت هماهنگی برای ورود به محلات (یک هفته)
 - ارتباط با جامعه محلی، اطلاع‌رسانی اولیه و هماهنگی ورود به محلات در سطح محلی (دو هفته)
 - برگزاری کارگاه‌های آموزشی و جلب مشارکت جامعه محلی در راستای شناسایی آسیب‌های اجتماعی محلی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های مشارکتی جامعه محلی و راهکارهای عملیاتی برای کاهش آسیب (یک تا دو ماه)
 - طراحی و تدوین نقشه راه محلی با مشارکت جامعه محلی (دو هفته)
 - ترسیم نقشه راه ارتقاء تاب‌آوری استان (یک هفته)
- در فاز دوم، تسهیل‌گران آموزش دیده فاز یک طرح، ضمن هماهنگی با کارشناسان امور بانوان فرمانداری‌ها، هرکدام یک محله آسیب‌خیز استان را انتخاب و فرآیند اجرای طرح در یک بازه زمانی سه ماهه از اواخر تیرماه تا اواسط مهرماه را به انجام رساندند.

در این فاز، ۱۰ محله آسیب‌خیز از ۶ شهرستان تحت پوشش طرح قرار گرفت. میزان ساعات آموزشی به طور میانگین برای هر محله ۶۰ ساعت در قالب فعالیت‌های تسهیل‌گری و آموزش مشارکتی، مجموعاً ۲۷۰ نفر (اکثریت گروه‌های محلی در استان از زنان محلی انتخاب شد) را تحت پوشش قرار داده است.

ارتباط با معتمدین محلی برای ورود به محله و اعتماد سازی، انتخاب گروه مخاطب در محله و تشکیل یک کار گروه از مخاطبین، تهیه لیستی از مهمترین آسیب‌ها، ریسک‌ها و شوک‌های موجود در محل، اولویت بندی ریسک‌ها و انتخاب مهمترین ریسک، تهیه نقشه ریسک و مهمترین عوامل و پیامدهای ریسک، تهیه نقشه ذی‌نفعان، دارایی‌ها و سرمایه‌های موجود در محل و تهیه جدول اقدامات کوتاه، میان و بلندمدت پیش‌بینی شده برای کاهش ریسک و ارتقا تاب‌آوری از مباحث به اشتراک گذاشته تسهیل‌گران سطح ۱ با گروه هدف در هر محله بوده است.

شکل ۷. نمودار جنسیت شرکت کنندگان

جدول ۶. مشخصات کلاس‌های آموزشی

عنوان ریسک یا شوک	تعداد متربیان (زنان و خانواده‌های محلی)	میزان ساعت تدریس و تسهیلگری	نام آموزشگر محلی (عضو سازمان غیردولتی)	نام شهر / منطقه / محله
رانش زمین و خسارات ناشی از بروز زلزله	۳۰	۶۰	آرزو میرحسینیان	گرگان / النگدره
مهاجرپذیری	۳۰	۶۰	حامد قاسمی	گرگان / انجیراب
اعتیاد	۳۰	۶۰	راضیه پهلوانی	گرگان / عرفان
مهاجرپذیری	۳۰	۶۰	ملیحه بای	رامیان / زینب آباد
مشکلات تربیتی در خانواده مهاجرین	۳۵	۶۰	بی بی سارا ابری	بندر نرگمن / مسکن مهر
بیکاری و فقر	۳۰	۶۰	رضوانه رضایی فرد	گنبد / اروند رود
مشکلات تربیتی در خانواده‌های مهاجر	۲۵	۶۰	فرشید نصیری زاده	گنبد / اسلام آباد
اعتیاد	۳۰	۶۰	الهام حسین کمر	کردکوی / لاله باغ
بیکاری و فقر	۲۰	۶۰	حوریه صابری	کردکوی / علی آباد
رانش زمین و خسارات ناشی از زلزله و سیل	۳۰	۶۰	هانیه نظری	آق قلا / طعنه

۶-۴. نتایج حاصل از پایش طرح در فاز دوم

• مبتنی بر نتایج ارزیابی تسهیلات سطح ۲

مشارکت موثر گروه‌های محلی برای شرکت در کارگاه و فرآیند اجرایی طرح، درگیر نمودن در فرآیند تدوین برنامه‌ریزی مشارکتی برای اولویت‌بندی مسائل محلات و فعالیت‌های میدانی برای شناخت ظرفیت‌ها، سرمایه‌ها و دارایی‌های محلات نشان از ارتباط موثر شرکت کنندگان از مدل اجرایی طرح می‌دهد. شایان ذکر است این طرح در محلات با شرایط یکسانی روبرو بوده است و محلاتی که سازمان‌های مردم‌نهاد و تسهیلات‌گران تجربه مشارکتی را از قبل در آنها داشته است، میزان پیشرفت و اعتماد عمومی نسبت به طرح بالاتر بوده است.

• مبتنی بر نتایج ارزیابی تسهیلات سطح ۱ و کارشناس طرح تاب‌آوری در دفتر امور زنان و خانواده استانداری

ارزیابی بر اساس مشاهدات و بازدیدهای میدانی صورت‌پذیرفته و شاخص‌هایی مانند مشارکت افراد و گروه‌های محلی، درگیر نمودن شرکت کنندگان در انتخاب و اولویت‌بندی مساله، بهره‌گیری از ظرفیت‌های محلی برای حل مساله و مشکل مطرح شده است.

۷-۴. نقاط قوت و ضعف شناسایی شده (از نگاه تسهیلات سطح ۲، کارشناس طرح در دفتر امور زنان و

خانواده استانداری و تسهیلات سطح ۱، نظرسنجی از شرکت‌کنندگان در کارگاه‌ها)

• نقاط قوت

- حمایت همه جانبه اداره کل امور بانوان استانداری از اجرای دقیق طرح مطابق با دستورالعمل ارسالی
- تیم اجرایی پروژه بسیار موفق و با انگیزه عمل کرد.
- اجرای کارگاه‌های تاب‌آوری اجتماعی در جوامع محلی می‌تواند سبب تغییرات در رفتارهای اجتماعی و سبک زندگی مردم و... شود.
- ایجاد روحیه و انگیزه در مردم مناطق حاشیه نشین است.
- رسیدگی به مشکلات گروه‌های شرکت‌کننده در طرح و ایجاد راهکارهایی مشارکتی مبتنی بر شرایط جامعه محلی جهت برطرف کردن آنها توسط خود مردم
- ارتقاء تاب‌آوری در مواجهه با مسائل زندگی روشی است که می‌تواند جایگزین روش‌های متداول قبلی برای حل مسائل و آسیب‌های اجتماعی شود و نتایج مثمرتری با توجه به مشارکت و درگیر نمودن گروه‌های مشارکت‌کننده به همراه داشته باشد.

• نقاط ضعف

- میزان کم بودجه باتوجه به سختی کار در منطقه
- زیرساخت ناکافی برای اجرای کارگاه‌های آموزشی در جوامع محلی (به دلیل فقر معیشتی و تأمین حداقل امکانات و کمبود شدید آموزش در تمامی ابعاد مهارت‌های زندگی، ازدواج، بهداشت، مشکلات معیشتی)

۵. نقشه راه تاب‌آوری محلات

۵-۱. شهرستان گرگان - جنگل‌نگدره

• سیمای محله

نام محله	• جنگل‌نگدره
گروه مخاطب	• زنان ساکن محله
نوع ریسک	• رانش زمین و خسارات ناشی از بروز زلزله
زمان اجرا	• تابستان ۱۳۹۷
میزان ساعت	• ۶۰ ساعت
نام تسهیلگران	• آرزو میرزااحسینیان

شکل ۸. سیمای محله نگدره

• نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در محله نگدره

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• رانش زمین و خسارات ناشی از بروز زلزله	• فصلی	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۹. مشخصات طرح تاب‌آوری در محله نگدره

۵-۲. شهرستان گرگان – محله انجیراب

• سیمای محله

نام محله	• انجیراب
گروه مخاطب	• زنان ساکن محله
نوع ریسک	• مهاجرپذیری
زمان اجرا	• تابستان ۱۳۹۷
میزان ساعت	• ۶۰ ساعت
نام تسهیلگران	• حامد قاسمی

شکل ۱۰. سیمای محله انجیراب

• نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در محله انجیراب

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• مهاجرپذیری	• فراگیر	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۱۱. مشخصات طرح تاب‌آوری در محله انجیراب

۳-۵. شهرستان گرگان - محله عرفان

• سیمای محله

• عرفان	نام محله
• زنان و دختران جوان محلی	گروه مخاطب
• اعتیاد	نوع ریسک
• تابستان ۱۳۹۷	زمان اجرا
• ۶۰ ساعت	میزان ساعت
• راضیه پهلوانی فرد	نام تسهیلگران

شکل ۱۲. سیمای محله عرفان

• نقشه‌راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در محله عرفان

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوگ)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• تغییرات اقلیمی	• فراگیر	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۱۳. مشخصات طرح تاب‌آوری در محله عرفان

۴-۵. شهرستان رامیان - محله زینب آباد

• سیمای محله

نام محله	• زینب آباد
گروه مخاطب	• زنان سرپرست خانوار محلی و مهاجرین
نوع ریسک	• مهاجر پذیری
زمان اجرا	• تابستان ۱۳۹۷
میزان ساعت	• ۶۰ ساعت
نام تسهیلگران	• ملیحه بای

شکل ۱۴. سیمای محله زینب آباد

• نقشه‌راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در محله زینب آباد

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• مهاجر پذیری	• فصلی	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۳ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۱۵. مشخصات طرح تاب‌آوری در محله زینب آباد

۵-۵. شهرستان بندر ترکمن - محله مسکن مهر

• سیمای محله

نام محله	• مسکن مهر
گروه مخاطب	• زنان ساکن محله، دختران جوان محلی
نوع ریسک	• مشکلات تربیتی در خانواده‌های مهاجر پذیر
زمان اجرا	• تابستان ۱۳۹۷
میزان ساعت	• ۶۰ ساعت
نام تسهیلگران	• بی بی سارا ایری

شکل ۱۶. سیمای محله مسکن مهر

• نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در محله مسکن مهر

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• مشکلات تربیتی در خانواده‌های مهاجر	• فراگیر	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۱ ساله

شکل ۱۷. مشخصات طرح تاب‌آوری در محله مسکن مهر

۶-۵. شهرستان گنبد - محله ارونند رود

• سیمای محله

• ارونند رود	نام محله
• زنان و جوانان ساکن محله	گروه مخاطب
• بیکاری و فقر	نوع ریسک
• تابستان ۱۳۹۷	زمان اجرا
• ۶۰ ساعت	میزان ساعت
• رضوانه رضایی فرد	نام تسهیلگران

شکل ۱۸. سیمای محله ارونند رود

• نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در محله ارونند رود

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• بیکاری و فقر	• فراگیر	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۱۹. مشخصات طرح تاب‌آوری در محله ارونند رود

۷-۵. شهرستان گنبد- اسلام آباد

- سیمای محله

نام محله	• محله اسلام آباد
گروه مخاطب	• زنان ساکن محله
نوع ریسک	• مهاجر پذیری
زمان اجرا	• تابستان ۱۳۹۷
میزان ساعت	• ۶۰ ساعت
نام تسهیلگران	• فرشید نصیری زاده

شکل ۲۰. سیمای محله اسلام آباد

- نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در محله اسلام آباد

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• مهاجر پذیری	• فراگیر	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۲۱. مشخصات طرح تاب‌آوری در محله اسلام آباد

۵-۸. شهرستان کردکوی - محله لاله باغ

• سیمای محله

• محله لاله باغ	نام محله
• زنان ساکن محله	گروه مخاطب
• اعتیاد همسران	نوع ریسک
• تابستان ۱۳۹۷	زمان اجرا
• ۶۰ ساعت	میزان ساعت
• الهام حسین کمر	نام تسهیلگران

شکل ۲۲. سیمای محله لاله باغ

• نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در محله لاله باغ

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• مهاجر پذیری	• فراگیر	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۲۳. مشخصات طرح تاب‌آوری در محله لاله باغ

۹-۵. شهرستان کردکوی - علی آباد

• سیمای محله

• محله علی آباد	نام محله
• زنان ساکن محله	گروه مخاطب
• بیکاری و فقر	نوع ریسک
• تابستان ۱۳۹۷	زمان اجرا
• ۶۰ ساعت	میزان ساعت
• حوریه صابری	نام تسهیلگران

شکل ۲۴. سیمای محله علی آباد

• نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در محله علی‌آباد

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• بیکاری و فقر	• فراگیر	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۲۵. مشخصات طرح تاب‌آوری در محله علی‌آباد

۱۰-۵. شهرستان آق‌قلا - محله طعنه

• سیمای محله

• محله طعنه	نام محله
• زنان ساکن محله	گروه مخاطب
• رانش زمین و مشکلات ناشی از سیل و زلزله	نوع ریسک
• تابستان ۱۳۹۷	زمان اجرا
• ۶۰ ساعت	میزان ساعت
• هانیه نظری	نام تسهیلگران

شکل ۲۶. سیمای محله طعنه

• نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در محله طعنه

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• رانش زمین و مشکلات ناشی از سیل و زلزله	• فراگیر	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۲۷. مشخصات طرح تاب‌آوری در محله طعنه

گالری تصاویر فاز دو

شکل ۲۸- گالری تصاویر فاز ۲ طرح ارتقاء تاب آوری اجتماعی

شکل ۲۹- گالری تصاویر فاز ۲ طرح ارتقاء تاب‌آوری اجتماعی

۶. سیمای تاب‌آوری

سیمای طرح توان‌افزایی و ارتقاء تاب‌آوری اجتماعی در استان گلستان

معاونت امور زنان و خانواده
ریاست جمهوری

سال ۹۷ - ۱۳۹۶

نوع ریسک‌ها	تعداد تسهیل‌گران	تعداد افراد تحت پوشش	تعداد ریسک‌ها یا شوک‌های شناسایی شده	تعداد اجتماع محلی
فراگیر ویژه بلندمدت	۱۸	۲۸۰	۵	۱۰

۷. سیمای ریسک‌ها

سیمای ریسک‌ها و شوک‌های شناسایی شده در طرح توان‌افزایی و ارتقاء تاب‌آوری اجتماعی در جوامع محلی استان گلستان

گلستان

سال ۹۷-۱۳۹۶

سیمای طرح تاب‌آوری استان گلستان

عنوان ریسک‌های اولویت‌دار شناسایی شده

- بیکاری، فقر اقتصادی
- مشکلات تربیتی در خانواده‌های مهاجر
- مهاجر پذیری
- رانش زمین و خسارات ناشی از بروز زلزله
- اعتیاد

۸. نقشه راه

